

CARTEA VIEȚII

Pr. Dr. Prilipceanu Cristian

ROMA - Centrul Ortodox de Studii Teologice

„Sfântul Cuvios Dionisie Exiguul”.

Abstract: Tema în sine își are originile în Vechiul Testament, în literatura sacră din alte religii și culturi, dar și în Noul Testament, și, după cum știm, și în cultul Bisericii; aceste prezențe trimit la importanța ei; pentru a contura teologia Bisericii în legătură cu „Scrierea numelui cuiva în *Cartea Vieții*”, vom analiza câteva versete din Cele Două Testamente, apoi vom avea în vedere Sfânta Tradiție și alte surse adiacente.

Cuvinte cheie: *Cartea Vieții, Cartea Judecării, Cărțile Conștiinței, Cartea Destinului*

1. CARTEA VIEȚII ÎN VECHIUL TESTAMENT¹

Expresia „Cartea Vieții” (*Sefer Hayyim*) apare o singură dată în ebraică în *Psalmul* 69, 28 și are o legătură strânsă cu *Isaia* 4, 3 care vorbește de listele celor care trebuiau să locuiască în Ierusalim². Iată textul: מְרַחֵם וְיִמְחָק מִסֵּפֶר הַחַיִּים אֶל-יְקַבְּבוּ „[Cei care mă urăsc fără pricină, (v. 5), Dușmanii mei, (v. 5)], să fie șterși din cartea celor vii și cu cei dreپți să nu se scrie!”³. În LXX acest verset se găsește în *Psalmul* 68, 29 care este un hapax cunoscut și la Ugarit (2 *Aqht*: VI: 26-29), unde avea mai mult conotații imortale; același stih se găsește și în literatura de la Qumran (II, 20). Pentru prima dată în Vechiul Testament, termenul de „carte” a lui Dumnezeu îl aflăm în *Ieșire* 32, 31-33, unde Moise se roagă ca păcatul idolatriei făcut de popor să fie iertat de Yahweh: „Te rog, Doamne! Acest popor a săvârșit mare păcat; și-au

¹ Toate citările vechi testamentare fără textul original se fac după *Septuaginta*, Colegiul Noua Europă, Polirom, 2004-2011.

² Shalom M. Paul, *Book of Life, Enciclopedia Judaica*, 4, p. 69.

³ În *Psalmul* 138, 16 găsim același subiect: „Când încă nu eram plăsmuit m-au văzut ochii Tăi și în cartea Ta toți vor fi scriși (s.n.): ziua vor fi plăsmuiți și nimeni între ei”. Cu referire la partea obscură „nimeni între ei”, „Părinții încearcă să-i dea un sens, suplinind «nimeni dintre ei nu va lipsi» sau «niciun păcătos nu va fi printre ei»”; aici „este posibil să fie menționată *Cartea Destinului* (unică atestare a acesteia în Vechiul Testament, dar nu în sens determinist, ci în sensul atotștiinței lui Dumnezeu: zilele psalmistului sunt înscrise aici chiar înainte ca el să se fi născut” (LXX, 6/II, p. 457). *Psalmul* 9, 6 ne ajută și mai mult, spunând: „Muștrăta-ai neamurile și a pierit nelegiuitul, numele lor l-am șters în veac și în veacul veacului”. Fericitul Augustin spune că „textul se referă la numele de păcătoși și de nelegiuiți pe care Dumnezeu le șterge, dând fiecărui om un nume nou” (*Septuaginta*, I, pp. 328, 57).

făcut zei din aur. Acum, dacă vrei să ierți păcatul lor, iartă-l, iar dacă nu vrei, șterge-mă pe mine *din cartea Ta*, în care m-ai scris! Și Domnul a zis către Moise: Cel care a păcătuit înaintea Mea, acela să fie șters *din cartea Mea*⁴. Așadar, la momentul în care se petrecuse încălcarea primei porunci, evreii aveau conștiința că erau scriși în *Cartea lui Dumnezeu*; când s-a petrecut această scriere? Un prim răspuns poate fi dat de *Facere* 17, 1-2⁵, iar un al doilea răspuns poate fi dat de *Ieșire* 19, 3, 5-6⁶. Între textele care vorbesc despre „sfinții scriși pentru viață” am amintit de *Isaia* 4, 3 unde este conturată clar teologia „rămășiței”: „și ce a fost lăsat în Sion și ce a rămas în Ierusalim vor fi numiți sfinți – *toți cei înscriși pentru viață* (s.n.) în Ierusalim”. Exilul și dependența politică de Babilon a fost percepută ca o nereușită a clasei politice; de aceea, față de numărul mic de evrei rămași în Ierusalim după cucerirea sa, nepotul lui Iechonias, Zorobabel, va fi doar guvernator (*2 Ezdra* 2,2; 22,47; *1 Paralipomena* 3,19); cu referire la el, Sfântul Proroc Ieremia scrie: „Înjosit a fost Iechonias, ca un vas care nu mai e de folos, ... *Scrie-l pe bărbatul acesta ca pe un om alungat* (s.n.), pentru că nu se va mai ridica din sămânța lui bărbat care să șadă pe tronul lui David, [care să fie] iarăși cârmuitor în Iuda” (*Ieremia* 22, 28, 30). Cu alte cuvinte, după moartea sa, nu se va mai aminti nimic de el⁷, deși numele său este prezent în genealogia Mântuitorului (*Matei* 1, 12-13).

Prorocii, în măsura în care ascultau de Yahweh și transmiteau poporului cuvântul Domnului, se bucurau de o mare cinste; dar, de cealaltă parte, cei care își făceau voia sau acceptau să se așeze în slujba conducătorilor corupți, își atrăgeau mânia divină, ajungând apoi să recunoască adevărat chiar ceea ce ei desconsideraseră înainte: „Și-Mi voi întinde mâna împotriva *prorocilor* (s.n.) care au văzut [vedenii] mincinoase și au glăsuț deșertăciuni; în îndrumarea poporului meu nu vor avea loc și *nici în cartea casei lui Israel nu vor fi scriși*

⁴ TOB notează că „ștergerea din cartea ta” are în vedere excluderea cuiva din listele care se compuneau cu ocazia recensămintelor; ca un posibil exemplu de „înscriere”, putem avea în minte călătoria făcută de Dreptul Iosif și Maica Domnului la Betleem cu ocazia recensământului cerut de Augustus; oricum, gestul acesta era unul din cele mai mari pedepse, ca un evreu să nu mai fie părtaș și beneficiar al Legământului și al promisiunilor din el, adică să fie eliminat din rândul triburilor poporului ales. *BJ* adaugă o interpretare comentabilă: în „carte” sunt scrise „faptele oamenilor și *destinele* lor”; dacă înțelegem că faptele modelează cursul vieții cuiva, ne exprimăm în duh patristic, dar, dacă faptele și destinele cuiva sunt deja „scrise” și se impun la naștere, atunci ne-am situa în predestinație, lucru neacceptat de Biserică. Este demn de luat în considerare că informațiile din Mesopotamia, unde se credea că zeii dețineau niște table în care erau scrise faptele și destinele oamenilor, apar în *BJ* pentru a facilita o înțelegere holistică a unui fenomen, și nu neapărat o doctrină. Deci, proverbul „ceea ce îți este scris (unde, de către cineva), în frunte ți-e pus” nu este de origine creștină.

⁵ „A fost așa: când Avram avea nouăzeci și nouă de ani, Domnul i s-a arătat și i-a zis: „Eu sunt Dumnezeuul tău. Fii plăcut înaintea Mea, neprihănit și voi încheia legământ între Mine și tine și te voi spori foarte tare”.

⁶ „Și Moise s-a suit pe muntele lui Dumnezeu; și Dumnezeu l-a chemat din munte, zicând: Așa să-i vorbești casei lui Iacob și să vestești fiilor lui Israel: ... Și acum, dacă veți asculta de glasul Meu și veți păzi legământul Meu, Îmi veți fi popor scump între toate neamurile, căci al Meu este tot pământul; iar voi îmi veți fi preoție împărătească și neam sfânt”.

⁷ *Septuaginta*, 6/1, 2011, p. 440.

(s.n.) și în țara lui Israel nu vor intra. Și vor cunoaște că Eu [sunt] Domnul” (*Iezechiel* 13, 9; a se vedea și *Neemia* 7, 5 s. 64; 12, 22). „Graham Davies deduce din această formulare existența, în vremea lui Iezechiel, a unei liste cu membrii comunității israelite”; „în lista din 2 *Ezdra* 2, 59-63 sunt menționați membrii a trei familii preoțești, despre care se spune că au fost căutați în registre, dar nu erau trecuți acolo. Listele de tipul acesta, atestate arheologic, erau făcute pe principiul unităților economice, indicându-se ocupația capului de familie; erau luați în calcul toți membrii familiei, dar apăreau cu numele doar cei de parte bărbătească”⁸.

Pentru punctul de vedere al Tradiției rabinice indicăm lectura notelor de mai jos⁹.

Când în scrierea apocrifă *Hen. Aeth.* 108, 3 se vorbește despre amenințarea păcătoșilor prin ștergerea numelor lor din „Cartea Vieții” sau din „Cartea Sfinților”, trebuie să se înțeleagă condamnarea lor veșnică, deoarece la judecata finală faptele păcătoșilor se vor cunoaște; concomitent se vor face cunoscute numele dreptilor (*4 Esdr.* 14, 35; cf. *Hen. Aeth.* 65, 12)¹⁰. În iudeo-creștinism *Cartea Vieții* reprezenta *Catalogul* cu numele celor aleși din Ierusalimul ceresc¹¹. Comentând *Psalmul* 68, 29 la care ne-am referit mai sus, fericitul Ieronim distinge două feluri de *Cărți*: *Cartea celor Vii*, dedicată Sfinților Vechiului Testament, și *Cartea Dreptilor*, rezervată creștinilor; iudeii care L-au refuzat pe Hristos au fost șterși din prima Carte și nici în cea de-a Doua nu au fost scriși¹².

2. NUME, NUMĂR, ÎNSCRIERE ȘI ÎNVEȘNICIRE

⁸ Septuaginta, 6/II, pp. 90-91.

⁹ În *Mișna* (*Avot* 3:17), R. Akiva descrie conținutul expresiei *Cartea Vieții*; Talmudul spune că „(la Sărbătoarea) *Rosh Ha-Shanah* (Noul An) se deschid trei cărți în ceruri: una pentru păcătoșii învederați, una pentru cei drepti pe deplin, iar alta pentru cei de mijloc. Dreptii sunt imediat înscriși în *Cartea Vieții*, păcătoșii în *Cartea Morții*, în timp ce starea celor din mijloc rămâne nehotărâtă până în *Ziua Ispășirii*” (*RH* 16b). Acest pasaj a fost foarte mult influențat de concepția Marilor Sărbători, și își găsește expresia în literatura intertestamentară și *piyyutim* (cântecele compuse care înfrumusețează cultul divin) ale acestor zile. Din cele patru intercalări speciale din *Aminadah* (principalele rugăciuni ale cultului zilnic) pentru cele Zece zile ale Pocăinței, trei sunt rugăciuni pentru „Înscrierea în *Cartea Vieții*” a credincioșilor, ele fiind baza rugăciunii *U-Netanneh Tokef* (Louis Isaac Rabinowitz, *Book of Life, Enciclopedia Judaica*, 4, p. 69).

¹⁰ H. Bietenhard, *ὄνομα*, *GLNT*, VIII, p. 748. Conform scriitorilor rabinici, omul primește un nume de la părinții săi, un altul din partea lumii, iar pe al treilea și-l câștigă singur (*Midr. Qob.* 7, 1 (31b); *Strack-Billerbeck* II, 712; *Tanb. Wiqhl* 121 b); pentru aceasta R. Johanan († 279) spune: „Este fericit acela care lasă lumii un nume bun” (*Ber.* 17a). Despre R. Meir se spune că a arătat o atenție deosebită numelor persoanelor și s-a comportat în consecință (*Joma* 83 b); dacă numele unei persoane apare de două ori în Scriptură, conform lui R. Abba b. Kahana (c. 310), aceasta va intra în lumea viitoare; în concluzie, faptele cele bune și păzirea poruncilor sunt condițiile necesare pentru ca un nume să devină mare în această lume (H. Bietenhard, *ὄνομα*, *GLNT*, VIII, pp. 750-751).

¹¹ Aceasta este o idee specifică iudaismului târziu și creștinismului (*GLNT*, Vol. II, col. 276 s).

¹² *PL* 26,1024 *apud* Gian Franco Ravasi, *Il Libro dei Salmi*, Volume II (51-100), p. 429. Pentru alte locuri în care este prezentă sintagma „Cartea Vieții” a se vedea: Hermin. *Vis.* I.3.2; *Or. Jo.* 5.7 (4; p. 104.I; M. 14.193A); Gr. Naz. *Carm.* 2.2 (poem.) I.343 (M. 37.I475A). Interpretat as NT, *Didasc.* Jac. 13 (751.I).

Cea de-a patra Carte a Primului Legământ¹³ începe cu porunca pe care Dumnezeu i-a dat-o lui Moise de a număra pe toți bărbații cu vârste de peste douăzeci de ani: „Faceți numărătoarea a toată obștea israeliților, după familiile lor, după numele semințiilor părinților lor, numărând pe toți bărbații, cap cu cap, de la vârsta de douăzeci de ani în sus, câți în Israel pot să meargă în război; tu și Aaron veți face recensământul, tabără după tabără. Vi se va alătura un om din fiecare trib, un om care este cel mai de seamă din neamul părinților săi” (*Numeri* 1, 2-4).

Această numărătoare s-a făcut după ce poporul s-a întărit spiritual prin ieșirea din robie, prin serbarea Paștelui, prin consumarea manei și a apei din stâncă, prin primirea Legii și construirea cortului mărturiei etc. Sclavii (din cauza condiției lor), femeile (din pricina neputinței firii lor), străinii poporului, inclusiv egiptenii (ca cei de alt sânge și de altă mentalitate), copiii sub douăzeci de ani (din pricina lipsei maturității duhovnicești) au fost neglijați; așadar, căpătând treptat maturitatea duhovnicească, bărbații cei fruntași în virtute și buni de războiul cu vrăjmașii¹⁴ au putut fi înscrși în *cărțile dumnezeiești*; adică, acei tineri care l-au biruit pe vicelanul (*I Ioan* 2, 13) au fost luați în calcul de legiuitorul (îndrumătorul) Moise și de arhiereul (sprijinitorul) Aaron, care-L reprezintă pe Hristos¹⁵.

Este momentul în care putem trece la conturarea semnificațiilor morale legate de „înscriere”. Părintele Stăniloae notează că „a fi înscris în *Cartea lui Dumnezeu* înseamnă a fi înscris în memoria lui Dumnezeu¹⁶. Dumnezeu privește la ei cu bucurie. Ei sunt la inima lui Dumnezeu, pentru că Îl iubesc, pentru că răspund la iubirea Lui. Celor ce nu răspund iubirii lui Dumnezeu, rămânând în nepăsare, pe care Dumnezeu îi știe că nu vor răspunde iubirii Lui,

¹³ Cartea *Numeri*, în totalitatea ei, transmite un mesaj legat de *tema numelor și a simbolurilor acestora*. Pe cât de întemeiat este titlul *Shemōt* („Numele”, la plural) pentru *Ieșirea*, la fel de întemeiat poate fi și pentru *Numeri*; într-un mod similar se pune problema și pentru celelalte denumiri ale cărților Pentateuhului; în *Ieșirea*, Yahweh și-a revelat numele ca fiind *Cel ce este*, iar în *Numeri* se conturează existența fiilor lui Israel ca *cei ce sunt și trăiesc prin numele* (lor de oameni), care au rămas în viață datorită bunăvoinței *Domnului* și datorită puterii *Numelui mai presus de orice nume* (*Filipeni* 2, 9). „Numărul numelor” a fost principiul recensământului celor doi frați, Moise și Aaron, și i-a permis lui Israel să se organizeze ca și popor; prima (*Levitic* 1, 45-46) și a doua numărare (*Levitic* 26, 51) s-au făcut în vederea împărțirii sorților de moștenire după „numărul numelor”. Un alt număr important se găsește în *Levitic* 14, 34, și este vorba de echivalarea celor 40 de zile de iscodit Canaanul cu 40 de ani de rătăcire în deșert. Moartea lui Core și a celor două sute și cincizeci de răsculați (*Levitic* 16, 35), și a paisprezece mii de adepți (16, 49), uciderea celor douăzeci și patru de mii de evrei răzvrățiți chiar împotriva Domnului, împreună cu cei douăsprezece mii de luptători evrei, indică numere și nume simbolice corespondente cu diferite locuri din Noul Testament (*2 Tim.* 2, 19).

¹⁴ Origen (*Hom. Num.* 1, 1-2), *Note la Numerii*, în *Septuaginta*, 2004, p. 421.

¹⁵ Sfântul Chiril al Alexandriei, *Scrieri*, Partea întâi, traducere, introducere și note de pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, Editura IBMBOR, București, 1991, p. 119.

¹⁶ Teodoret susține că această *Carte a Vieții* reprezintă cunoașterea lui Dumnezeu (*La Bibbia commentata dai Padri*, Antico testamento, *Ezechiele, Daniele*, 12, Citta Nuova Editrice, Roma, 2010, pp. 382-383).

nici El nu mai încercă în zadar să le arate iubirea. Îi știe și pe ei, dar cu o știință potențială, teoretică, neactualizată. Cu alte cuvinte Mântuitorul este conștient de fiecare suflet, de fiecare persoană pentru care El și-a dat viața, și pe care El o așteaptă să răspundă iubirii Sale răstignite, prin iubirea de virtute, însă respectă libertatea persoanei.

Înscrierea în Hristos prin numele omului înseamnă înveșnicirea creștinului, căci El, având numele cuiva în Sine, îl are ca deosebit de toți. Deși, de exemplu, numele „Nicolae” este purtat de mai multe persoane, totuși fiecare îl are asociat cu împrejurările lui proprii, unice, ceea ce îl diferențiază de alții. Astfel, numele cuiva înscris în Hristos arată „eternitatea lui în Hristos, căci Domnul este veșnic”¹⁷. Neputincioșii în lupta împotriva patimilor nici nu s-au numărat, nici nu s-au înscris prin nume în memoria lui Dumnezeu și nici moștenire (veșnică în ceruri) nu au¹⁸.

3. CARTEA VIEȚII ÎN NOUL TESTAMENT

Unul din cele mai clare îndemnuri spre bucurie a Domnului nostru Iisus Hristos se găsește în *Luca* 10, 20; contextul este următorul: după alegerea celor șaptezeci și doi de ucenici, Mântuitorul i-a trimis într-o „misiune de probă”, dându-le puterea de a predica¹⁹ și tămădui pe bolnavi; văzând câte lucruri minunate săvârșeau cu puterea numelui lui Hristos, aceștia erau plini de entuziasm, motiv pentru care I-au spus Învățătorului. Dar Dascălul lor le-a arătat care trebuia să fie motivul adevăratei bucurii: „... Nu vă bucurați de aceasta, că duhurile vi se pleacă, ci vă bucurați că numele voastre sunt scrise în ceruri”²⁰. Și, în

¹⁷ Sfântul Chiril al Alexandriei, *Scrieri*, Partea întâi, traducere, introducere și note de pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, Editura IBMBOR, București, 1991, n. 138, p. 119.

¹⁸ Pr. Stăniloae continuă explicația textului *Numeri* 1, 2-4 în sens duhovnicesc și chiar, uneori, în sens literal: „Cu cât ajunge cineva mai puternic, mai liber de patimi, cu cât se realizează mai deplin ca om, (cu atât) are un nume vrednic de ținut minte. Se spune despre un astfel de om că este un «om renumit», un om al cărui nume este cunoscut de mulți, e înscris în ținerea de minte a multora. Și dacă omul trăiește în măsura în care se întoarce spre el atenția cât mai multora, care știu de numele lui, omul fără nume cunoscut e un om în mare măsură mort, un om care-și trăiește moartea. Viața bogată o are cel căruia Dumnezeu îi face cunoscut că se gândește la el în mod distinct și numai numele aceluia se înscrie durabil și în conștiința altora”. Pentru a ne face să înțelegem clar că este vorba de creștinul practicant și nu de politicianii sau puternicii acestui veac, marele teolog încheie așa: „E mare lucru să fie cineva în numărul celor ținute minte de Dumnezeu Cel veșnic. Acela va trăi deplin în veci” (Sfântul Chiril al Alexandriei, *Scrieri*, 154, p. 141).

¹⁹ Cu același înțeles, Sfântul Pavel crede că aceia care au făcut munca de apostoli merită o răsplată deopotrivă cu a lor: „Încă te rog și pe tine, credinciosule Sizig, ajută-le lor (Evodie și lui Sintihi), ca pe unele care au luptat pentru Evanghelie, împreună cu mine și cu Clement și cu ceilalți împreună lucrători cu mine, ale căror nume sunt scrise în cartea vieții” (*Filip.* 4, 3) (H. Bietenhard, ὄβομα, *GLNT*, VIII, p. 789).

²⁰ Cu alte cuvinte, a scoate demonii din niște oameni care vor muri nu este ceva deosebit; chiar pământul unde se duce lupta dintre bine și rău va dispărea; lucrul cel mai important este „că numele lor sunt scrise în ceruri”, adică, prin folosirea perfectului, se induce ideea comuniunii cu Dumnezeu, cerul fiind metonimie pentru sălașul

continuare, Hristos adaugă: „În acest ceas, El S-a bucurat în Duhul Sfânt și a zis: Te slăvesc pe Tine, Părinte, Doamne al cerului și al pământului, că ai ascuns acestea de cei înțelepți și de cei pricepuți și le-ai descoperit pruncilor. Așa, Părinte, căci așa a fost înaintea Ta, bunăvoința Ta” (*Luca* 10, 21). Apoi, pentru măreția celor descoperite, Iisus le-a zis deoparte ucenicilor: „Toate Mi-au fost date de către Tatăl Meu și nimeni nu cunoaște cine este Fiul, decât numai Tatăl, și cine este Tatăl, decât numai Fiul și căruia voiește Fiul să-i descopere. ... Fericiți sunt ochii care văd cele ce vedeți voi!” (*Luca* 10, 22-23).

Pe lângă cele notate până acum, cunoaștem că literatura apocaliptică conține o serie de versete cu referire la păstrarea adevărului de credință și la mărturisirea lui de către creștini: „Cel ce biruiește va fi astfel îmbrăcat în veșminte albe și nu voi șterge deloc numele lui din *Cartea vieții* și voi mărturisi numele lui înaintea Părintelui Meu și înaintea îngerilor Lui” (*Apocalipsă* 3, 5)²¹. Ne amintim că prescurile (Προσφορά), care formează una din materiile de bază prin care se aduce Jertfa cea nesângeroasă, au inscripționate pe ele literele *Is Hr Ni Ka*, adică, „Iisus Hristos Biruitorul (morții și al diavolului)”, fapt care ne ajută să înțelegem că și creștinii care biruiesc lucrările vrăjmașului devin părtași ai biruinței Domnului lor. De aceea, ei vor fi îmbrăcați în „veșminte albe”, semn al păstrării curăției post-baptismale, iar numele lor, care la prima taină de inițiere a fost înscris în ceruri, va fi confirmat în *Cartea Vieții*, și chiar va fi mărturisit în fața lui Dumnezeu Tatăl și a îngerilor. Cu alte cuvinte, efortul continuu de a ne înveșnici prin faptele bune și sfințele Taine va fi răsplătit printr-o stare ființială specifică noului eon: „Cine are urechi să audă ceea ce Duhul zice Bisericilor: Celui ce va birui îi voi da să mănânce din *pomul vieții* (s.n.), care este în raiul lui Dumnezeu” (*Apocalipsa* 2, 7). Dacă, la început, gustarea din pomul cunoștinței binelui și al răului i-a scos afară din Eden pe protopărinți, creștinul care-L imită pe Mântuitorul va primi hrană din pomul vieții, adică din Însuși Hristos, căci Sfântul Trup și Sânge pe Care acum îl luăm când ne împărtășim, atunci va deveni prezență continuă în noi²². Numele apostolilor vor fi scrise pe 12 pietre din temelie Ierusalimului: „Iar zidul cetății avea douăsprezece pietre de temelie și în ele douăsprezece nume, ale celor doisprezece apostoli ai Mielului” (*Apocalipsa* 21, 14)²³.

4. CĂRȚILE JUDECĂȚII

Divinității (Leon Morris, *Il Vangelo secondo Luca. Introduzione e Commentario*, traduzione Emilio Grosso, Edizioni GBU, s.l., 2003, p. 279).

²¹ H. Bietenhard, ὄνομα, *GLNT*, VIII, p. 789.

²² Este de amintit comparația făcută de Însuși Domnul între El, ca piatra cea din capul unghiului, și creștinii care sunt pietre vii ale Bisericii lui Dumnezeu: „Biruitorului îi voi da din mana cea ascunsă și-i voi da lui o pietricică albă și pe pietricică scris un nume nou, pe care nimeni nu-l știe, decât primitorul” (*Apocalipsa* 2, 17).

²³ H. Bietenhard, ὄνομα, *GLNT*, VIII, p. 788.

Capitolul 20 al Apocalipsei vorbește despre mai multe *cărți*: „Și am văzut pe morți, pe cei mari și pe cei mici, stând înaintea tronului și *cărțile au fost deschise; și o altă carte a fost deschisă, care este cartea vieții* (s.n.); și morții au fost judecați din cele scrise în cărți, potrivit cu faptele lor” (20, 12). *Cărțile* amintite sunt operele prorocilor, apostolilor și scriitorilor inspirați; ele formează canonul Scripturii și vor fi cele care, conținând cuvântul lui Dumnezeu din timpurile vechi, vor reprezenta Cele Două Legi după care vom fi judecați. Însăși Evanghelia din care ascultăm și citim se înscrie între *cărțile* care se vor deschide. Acestea reprezintă *Cărțile Judecării* și au paralele în *Daniel* 7, 10²⁴, *Isaia* 65, 6; *Ieremia* 22, 30 și *Maleahi* 3, 16²⁵. Expresia „o altă carte a fost deschisă”, după fericitul Augustin, desemnează cartea fiecărei persoane, în care sunt scrise faptele bune și rele ale sale, așa cum i le va înfățișa îngerul păzitor. Apoi, *puterea divină*, care va face în așa fel încât fiecare să-și vadă faptele de judecat, reprezintă *Cartea Vieții*²⁶. Este important să amintim referirea pe care o face Florica Bechet: „În Noul Testament, această *Carte a Vieții* nu este o *carte a destinului*, în sensul aceluia *Fatum* al anticilor; nu este nici *cartea judecării*; în Noul Testament, «Viața» se referă la viața harului”²⁷.

5. CARTEA CONȘTIINȚEI

Dacă textul inspirat conține o învățătură clară despre *Cartea Vieții*, tot în el sau în alte scrieri apropiate, ar fi de așteptat să găsim aluzii sau chiar dovezi clare despre *Cartea Morții*, căci în măsura în care se vorbește despre una, cealaltă ar exista prin prezumpție. Și cu toate acestea Biblia nu mărturisește despre o *Carte a Morții*, deși ceva de acest fel există în măsura în care nu toți creștinii ajung în rai. Să cercetăm unele texte. După cum am arătat, scrierea în ceruri trimite la însuși Dumnezeu, iar *scrierea pe pământ* are legătură cu inconsistența faptică, presupune o îndepărtare de Cel ce locuiește în ceruri, de Izvorul Vieții: „Tronul înălțat al slavei [este] locul nostru sfânt, așteptarea lui Israel, Doamne! Toți cei care Te părăsesc să fie făcuți de rușine, *cei ce s-au depărtat să fie scriși pe pământ*, pentru că au părăsit izvorul vieții

²⁴ „Un râu de foc curgea în fața Lui, mii de mii Îi slujeau, și miriade de miriade în preajma Lui; curtea de judecată s-a așezat și au fost deschise cărți”.

²⁵ „Acestea le-au cântit cei ce se temeau de Domnul, fiecare către aproapele său. Și a luat aminte Domnul și a ascultat și a scris o carte de aducere aminte înaintea Sa pentru aceia care se tem de Domnul și cinstesc numele Său” (G. Schrenk, *βιβλος*, GLNT, II, pp. 278-280).

²⁶ *La Bibbia commentata dai Padri, Nuovo Testamento, Apocalisse*, 12 Città Nuova, Roma, 2011, pp. 297-298. Cu referire la acest verset Eumenio în *Commento all'Apocalisse*, 11, 8, 2-4, notează că acea *carte* de care s-a vorbit în *Apocalipsa* 6, 8-9, care mai este numită și *micul sul*, conține faptele celor păcătoși; apoi, în *Cartea Vieții* sunt scriși toți credincioșii și drepții, iar în *cărțile* din *Apocalipsa* 20, 12 ar fi trecuți cei care se află într-o poziție mediană între bine și rău, părere neortodoxă.

²⁷ *Septuaginta*, 6/II, p. 457.

/ izvorul de apă vie, pe Domnul” (*Jeremia* 17, 13); „a fi scris pe pământ” înseamnă «a fi scris în rândul morților». Versetul a fost pus în legătură cu episodul femeii adultere din *Ioan* 8,3-11, unde Iisus «înscris pe pământ», după unii, numele acuzatorilor păcătoși²⁸. Două locuri din Apocalipsă au legătură cu cele menționate anterior; acestea sunt: 13, 8 și 17, 8²⁹. În 13, 8 se spune că „se vor închina fiarei toți cei care locuiesc pe pământ, ale căror nume nu sunt scrise, de la întemeierea lumii, în *cartea vieții Mielului celui înjunghiat*”. Celălalt loc l-am citat la note³⁰. Preștiința divină cunoaște care dintre oameni vor colabora cu harul și care vor refuza dialogul cu Hristos. De aceea „numele sunt scrise în *cartea vieții Mielului de la întemeierea lumii*”. Până acum am citat aproape toate versetele care au ca și referință *Cartea vieții*; iar în afară de expresiile „a fi scris pe pământ” și „a nu fi scris în cartea vieții”, sintagma *Cartea morții* nu se găsește în Biblie³¹. Acest lucru trimite la măreția scopului creației și la bunătatea lui Dumnezeu, Care-l creează pe om dintru început cu menirea de a se împărtăși de Hristos, care este Viață. După cum existența îngerilor căzuți, a iadului și a răutății nu este opera lui Dumnezeu, tot așa nu putem găsi în Scripturi sintagme care să trimită la vreun plan în care să se întrevadă vreun rău pe care Hristos l-ar dori creației Sale. În descrierea Judecății finale din *Matei* 25, Mântuitorul precizează că împărăția pregătită pentru cei care au făcut faptele bune „este de la întemeierea lumii” (25, 34), pe când despre „focul cel veșnic care este gătit diavolilor și îngerilor lui” (25, 41), nu se mai spune același lucru. Fericitul Augustin în *Cetatea lui Dumnezeu*, 20, 14, spune că termenul „carte” ar presupune și examenul de conștiință al fiecărui om, și cu precădere al păcătoșilor, cu referire la binele pe care l-ar fi putut face și nu l-au lucrat³².

6. PRIN BOTEZ SE FACE ÎNCEPUTUL SCRIERII ÎN CARTEA VIEȚII

Rugăciunea pre-baptismală ne uimește prin conținutul ei, întrucât botezul nici nu este săvârșit, iar Biserica se roagă pentru neofit așa: „Scrie-l în *cartea vieții Tale* și-l împreună cu

²⁸ *Septuaginta*, 6/I, p. 421.

²⁹ „Fiara pe care ai văzut-o era și nu este și va să se ridice din adânc și să meargă spre pieire. Și se vor mira cei ce locuiesc pe pământ *ale căror nume nu sunt scrise de la întemeierea lumii în cartea vieții*, văzând pe fiară că era și nu este, dar se va arăta” (H. Bietenhard, ὄψομα, GLNT, VIII, p. 789). În literatura intertestamentară, expresia „*Cartea vieții*” se găsește în *1 Enoh* 47, 3; 108, 3, 7; *Jub.* 19, 9; 30, 20; 36, 10; *1 Qm.* 12,2. Se mai află în *Comp. Hermas*, Vis. 1, 3, 2; *Sim.* 22, 9; *Contrast Ier.* 17, 13 (Alfred Plummer, M. A., D. D., *A Critical and Exegetical Commentary on the Gospel According to S. Luke*, Fifth Edition, Edinburgh, s.a., p. 280).

³⁰ Bibliștii enumeră nume de persoane care ar fi fost scoase din *Cartea Vieții*: Iuda Iscarioteanul, Pilat, Irod, Caiafa; dar, revenind după o analiză detaliată, ei spun că, de altfel, nu a existat vreun moment în care aceste persoane să fi fost scrise în atotștiința divină (C. H. Spurgeon, *The Treasury of David*, Volume 2, 184, p. 200). Faptul în sine este corect atât timp cât ne situăm în afara botezului; dacă vorbim de creștini botezați în numele Preasfintei Treimi, atunci excludem apriori o neasumare din partea lui Dumnezeu și a celui mai mare păcătos.

³¹ Literatura sapiențială a Egiptului antic amintește de o astfel de carte.

³² *La Bibbia commentata dai Padri, Nuovo Testamento, Apocalisse*, 12 Città Nuova, Roma, 2011, p. 296.

turma moștenirii Tale, ca să se preaslăvească într-însul numele Tău cel sfânt și al iubitului Tău Fiu, al Domnului nostru Iisus Hristos, și al Duhului Tău celui de viață făcător”³³. Preotul și creștinii îi cer lui Dumnezeu ca viitorul membru al comunității să aibă parte cu toți cei care trăiesc ca și sfinți³⁴ sau deja s-au învrednicit de viața veșnică³⁵. Așadar, se vede clar caracterul eshatologic al sfintelor Taine și al vieții noului membru al Bisericii. „Moștenirea lui Dumnezeu” sunt cetele de sfinți care „au dus lupta cea bună” și s-au încununat; ele sunt ținta spre care va trebui să tindă creștinul³⁶. Așadar, înțelegem de aici că scrierea numelui catehumenului în *Cartea Vieții* este o lucrare al cărui început este legat de pregătirea acestuia de a primi Sfântul Botez. În Biserica primară, păgânii care doreau să se boteze mergeau la episcopul locului și, la începutul perioadei de catehumenat, se înscriau în niște liste; ei frecventau catehezele și o parte din cultul Bisericii, până la momentul în care puteau fi botezați.

Scrierea numelui catehumenului în *Cartea Vieții* înseamnă că acestuia i se dădea posibilitatea de a comunica și de a rămâne în stare de comuniune cu Dumnezeu, care și-l asumă ca și *rob* al Său. Dacă, pe de o parte, o instituție pământească sau chiar așa numita *Cartea recordurilor* consemnează numele marilor personalități și faptele prin care ele au ieșit din anonimat și s-au remarcat într-un domeniu de activitate, într-un război etc., avându-se în vedere cele ale lumii în care trăim, pe de altă parte, *Cartea Vieții* păstrează în sine numele tuturor celor care s-au învrednicit de a primi tainele Bisericii și care au rămas într-un permanent dialog de fapte bune, credință dreaptă și rugăciune cu Dumnezeu; cu alte cuvinte, vorbim despre persoanele care și-au înveșnicit existența în Binele - Dumnezeu. Diferența dintre memoria unei comunități care-și cinstește eroii și personalitățile și, prin extensie, diferența dintre istoria lumii și a numelor ei notorii și *memoria* lui Dumnezeu constă în faptul că primele sunt de origine umană, și ca atare se vor sfârși cândva, iar ultima este de origine divină, și este fără sfârșit. Apoi, orice activitate umană de a comemora o persoană sau un eveniment poate avea un caracter local, iar uneori chiar universal, dar aceasta nu presupune și o însușire sau o aderare a tuturor celor din timpul respectiv la manifestările prilejuite de evenimentul în sine. Pe când păstrarea numelui unui creștin în memoria lui Dumnezeu

³³ *Aghiasmatar*, Editura IBMBOR, București, 2012, p. 17.

³⁴ Este demn de amintit modul de adresare pe care Sfântul Apostol Pavel îl folosește în unele epistole; el îi numește pe creștinii *sfinți*, fapt ce reprezenta o vocație pe care oamenii primelor secole o trăiau și tindeau spre ea. În acest sens a se vedea: *2 Corinteni* 1, 1; *Efesenii* 1, 1; *Filipeni* 1, 1.

³⁵ „Ci v-ați apropiat de muntele Sion și de cetatea Dumnezeului celui viu, de Ierusalimul cel ceresc și zeci de mii de îngeri, în adunare sărbătorească, și de Biserica celor întâi născuți, care sunt scriși în ceruri, și de Dumnezeu, Judecătorul tuturor, și de duhurile dreptilor celor desăvârșiți” (*Evrei* 12, 22-23).

³⁶ În acest sens, a se vedea și G. Schrenk, *βίβλος*, în GLNT, II, Paideia, Brescia, 1966, pp. 276-278.

înseamnă înveșnicirea persoanei sale, continuarea și după moarte a vieții în Dumnezeu, în așa măsură încât el rămâne într-o permanentă bucurie și hrănire ontologică în sau din iubirea divină. Prima are un caracter uman, iar cealaltă păstrează trăsături ontice, dar și ontologice, căci un bun creștin rămâne permanent viu în istoria Bisericii locale și universale.

De aici înțelegem că numele creștinului este identic cu persoana sa. Noi cunoaștem că la momentul nașterii unei așezări umane, a unei localități, *prima casă* și reperul centrului geografic al noului habitat este biserica, deoarece viața lui Dumnezeu se va împleti cu viața oamenilor prin slujbele care se vor săvârși. În biserică se botează pruncii, se împărtășesc, se cunună adulții, își poartă de grijă de suflete, și apoi de aici se pleacă spre veșnicie. Biserica reprezintă și cultivă memoria fiilor ei, căci ea este aceea care-și va aminti în rugăciune de cei vii și adormiți ai săi. Prin cultul zilnic al Bisericii, Sfinții Părinți păstrează în creștini conștiința realității obiective a Împărăției Cerurilor; de exemplu, în cadrul *Rugăciunilor de dimineață*, printr-un text al Sfântului Ioan Gură de Aur, credinciosul îi cere lui Dumnezeu, spunând: „Doamne, Iisuse Hristoase, *scrie-mă pe mine*, robul Tău, *în Cartea Vieții*, și-mi dăruiește sfârșit bun”³⁷; iar atunci când cineva se pregătește pentru primirea Sfintei Euharistii, constată cu smerenie: „Cele încă nesăvârșite de mine le-au cunoscut ochii Tăi și în *cartea Ta* se află scrise și cele încă nefăcute de mine”³⁸. În cultul Bisericii se găsesc rugăciuni prin care creștinii se roagă pentru sufletele celor adormiți; în *Sâmbăta lăsatului sec de carne* din perioada de început a Triodului, la *Laude*, se cântă: „Cel ce ai zidit pe Adam cu mâna Ta și ai pus hotar nesticăciunii și morții, Mântuitorul, și vieții celei după dar, și l-ai liberat de stricăciune, mutându-l la viața mea dintâi, Înșuți, Stăpâne, odihnește cu dreptii, în ceata celor aleși, pe robii Tăi, pe care i-ai luat de la noi, și *scriindu-le numele lor în cartea vieții* și, întru glasul Arhanghelului, înviindu-i prin sunetul trâmbiței, învrednicește-i pe ei de Împărăția Ta cea cerească”³⁹.

7. REPREZENTAREA PICTURALĂ A UNORA DINTRE CĂRȚI

Ca și temă biblică și patristică, pictarea prin culori a *Cărților* de care am amintit a fost una din preocupările unor artiști, atât în Apus, cât și în Răsărit. În Apus avem ca exemplu cripta vestitei catedrale din Anagni, provincia de Lazio, în care Mielul lui Dumnezeu este reprezentat având între picioare *o Carte*. Catedrala a fost construită între anii 1072-1104,

³⁷ Ceaslov, Editura IBMBOR, București, 1990, p. 14.

³⁸ *Liturghier*, Editura IBMBOR, București, 2012, p. 360.

³⁹ *Triod*, Editura IBMBOR, București, 2000, p. 37.

întrucât prima sfințire a avut loc în 1104⁴⁰; o altă sfințire a domului a avut loc 1179 de către papa Alexandru al III-lea (1159-1181). Monumentul are trei nave cu un prezbiteriu orientat de la nord la vest; a fost pictată de trei distinși maeștri între anii 1227-1255⁴¹; după unii, pictura a început cu anul 1104. În anul 1255 papa Alexandru al IV-lea a consacrat două altare așezate în fața absidelor laterale din criptă. Între temele reprezentate în bazilică enumerăm: creația lumii, pelerinajul chivotului în Vechiul Testament, Întruparea Domnului, procesiunea cu moaștele Sfântului Magno⁴² și scena *Judecății de Apoi* preluată din Apocalipsa Sfântului Ioan, care, de altfel, este singura carte reprezentată din Noul Legământ. Într-o calotă absidială, mai sus de reprezentarea aducerii moaștelor Sfântului Magno, este înfățișat Mielul apocaliptic, având și cartea cu cele șapte peceteți, înconjurat de cei patru evangheliști și lăudat de cei 24 de bătrâni.

În reprezentarea de la Agnani, Mielul este pictat în cunoscuta mandorlă, având între picioarele din față o carte în care se poate citi: „Iată, a biruit leul din seminția lui Iuda, rădăcina lui David, ca să deschidă cartea” (*Apocalipsa* 5, 5). Mielul are șapte coarne și șapte ochi; în afara mandorlei, dar lângă ea, sunt pictate simbolurile celor șapte evangheliști, fiecare cu o carte, iar sub ei sunt cei 24 de bătrâni având cupele ridicate cu tămâie fumegândă. Dar această carte, conform bibliștilor, nu reprezintă *Cartea Vieții* (*Apocalipsa* 3, 5; 13, 8; 17, 8; 20, 12, 15; 21, 27), ci ea este *Cartea cu șapte peceteți* care aduc pedepsele pe pământ (*Apocalipsa* 6; 8).

Scena *Judecății de Apoi*, care este reprezentată în diferite forme la mănăstirile voievodale din Nordul Moldovei, cuprinde, în parte, și pictarea *Cărții Vieții*. Astfel, pe partea externă a peretelui vestic, „pe primul rând de pictură este desfășurat, ca pe un pergament, cerul cu stelele zodiacului. Doi îngeri deschid parcă ferestrele cerului și din înălțime ne cercetează Cel vechi de zile, după cum este scris în triumghiul ce-L încadrează. Semnele

⁴⁰ Donatella Fiorani, „La cripta e la cattedrale: annotazioni sull’architettura”, în Gioacchino Giammaria, *Un universo di simboli*, Libreria editrice Viella, Roma, s.a., p. 9. Pentru structura arhitectonică a edificiului, a se vedea *Ibidem*, pp. 9-25. Pentru fotografii, a se vedea linkul de mai jos https://www.tripadvisor.com/LocationPhotoDirectLink-g1081282-d2235615-i315217756-Museo_e_Cripta_della_Cattedrale_di_Anagni-Anagni_Province_of_Frosinone.html

⁴¹ Alessandro Tomei, *Gli affreschi: una lettura*, în *Un universo di simboli*, Libreria editrice Viella, Roma, s.a., pp. 39-43. A se vedea și Valeri Maria Teresa, *La storia della salvezza negli affreschi della cripta del duomo di Anagni*, Las, Roma, 2003.

⁴² Sfântul Magno a fost originar din Trani, unde s-a născut către sfârșitul secolului al II-lea; s-a botezat de tânăr, convingându-și tatăl să facă același lucru; a devenit episcop de Trani; a călătorit la mormintele Sfinților Apostoli Petru și Pavel de pe via Appia, unde, în diferite locuri, a predicat creștinismul. La Anagni a botezat-o pe Sfânta Secundina, ale cărei minuni sunt pictate într-o absidă (între care este de amintit convertirea a 18 soldați ai lui Deciu); tot aici se află și moaștele ei și a Sfinților Aurelia, Neomisia, Oliva, Sebastian, Casario ș.a.; Sfântul Magno a fost prins în catacombe și a cerut soldaților să-i mai îngăduie trei zile de rugăciune; când aceștia s-au întors, l-au găsit mort; cu toate acestea, l-au dus în localitatea actuală Ceccano, unde pe 19 august 251 l-au decapitat.

zodiacului, pictate pe un fundal înstelat, marchează trecerea timpului, dar și faptul că la Judecata de Apoi, când Dumnezeu va porunci, timpul se va opri”⁴³. Pe rândul al doilea este pictat Mântuitorul avându-i de-a dreapta și de-a stânga Sa pe Maica Domnului și Sfântul Ioan Botezătorul. Apoi, în continuare, tot în același plan, sunt cei 12 apostoli. În planul al treilea, exact sub cercul care-L cuprinde pe Iisus Hristos, se află un jilț împărătesc, Etimasia, care are în centru o Carte deschisă, care este Evanghelia, un porumbel, ca preînchipuire a Duhului Sfânt, sfânta Cruce și sfântul Potir din care ne împărtășim (cele trei simboluri prin care ne lucrăm mântuirea). De-a dreapta și de-a stânga sunt pictate cete de creștini, împărați etc., care încă trăiesc și sunt îndemnați de sfinți să viețuiască după învățătura lui Dumnezeu, să-și asume crucea, să-și lucreze mântuirea prin harul Duhului Sfânt. Din acest tron se desprinde mâna lui Dumnezeu în care se găsesc sufletele dreptilor (*Înțelepciunea* 3, 1); prin mâna divină se trece în al patrulea registru. Primele două degete ale mâinii țin cântarul în care sufletul unui om este cercetat de Dreptul Judecător. De-a dreapta sufletului sunt pictați sfinții, iar de-a stânga este pictat iadul cu diavolii. Omului i se arată zapisele păcatelor sale, dar și cărțile unde sunt scrise faptele bune. În ultimul plan, în partea centrală este reprezentată adormirea creștinului, și imediat, înspre dreapta întregii scene, sunt pictați o mulțime de cete de sfinți care sunt cuprinse în interiorul unei Cărți, care, în partea dinafară sunt scrise numele celor care s-au învrednicit de rai⁴⁴. Aceasta este reprezentarea clasică a *Cărții Vieții* în picturile murale moldave.

8. CONCLUZIE

Articolul analizează locurile în care Biblia vorbește despre *Cartea Vieții*, care reprezintă raiul ca împreună viețuire a omului cu Dumnezeu. *Cărțile Judecății* sunt formate din însuși cuvântul lui Dumnezeu revelat, care pe de o parte au menirea de a învăța, iar pe de altă parte cer intervenția divină în cazul neasumării din partea omului a învățăturii sfinte. *Cărțile conștiinței* reprezintă viața și faptele fiecărei persoane, iar *Cartea Destinului* este un concept antic care, ca și predestinația luterană, nu are fundament în Ortodoxie.

⁴³ Monahia Elena Simionovici, *Sfânta Mănăstire Voroneț*, Editura Mușatinii, Suceava, 2017, p. 87.

⁴⁴ *Bucovina, Arhipelagul mănăstiresc*, Editura Tipo, București, 1995, Iași, pp. 9, 24.